

פרוטוקול מס' 200

מישיבת ועדת הפנים ואיכות הסביבה
ביום ג', ח' בתמוז תשל"ו - 6.7.76 שעה 08.30

נ כ ח ד :

- חברי הוועדה:
- י. ארידור - יו"ר
 - א. אבנעריא
 - ח. אבו-דבעה
 - נ. אליעזר
 - י. בארי
 - א. גיבלבר
 - א. הרליץ
 - א. ורדיגד
 - א. יפה
 - ג. מואב
 - ב. צ. קשה
 - ד. קורן

סוזמנים:

- שר המשפטים ח. י. צדוק
- י. גוטמן - משרד המשפטים
- ד. צפרוני -
- מר ליפל - הדתות
- מר קסוטו -
- אדריכל י. פרג
- צ' פרג
- אדריכל ד. לנסקי
- ח' כ. ק. כהנא

סוזמיר הוועדה:

- י. ברזני

ר ש ס ה :

- א. אולר

סדר-היום:

1. חכנון רחבת הכותל המערבי
2. הצעות לסדר היום

1984-

(מקבל ק"מ 7.7.76)

היו"ר י. ארידור:

אני פותח את הישיבה. אני מבקש
להודות לח"כ קשת שמילא את מקומי

כיו"ר הוועדה בתקופת היחסי בחו"ל.

1. תכנון רחבת הכותל המערבי

היו"ר י. ארידור:

בישיבה קודמת שמענו את שר
הדתות. היום נשמע את שר המשפטים,
שהוא יו"ר ועדת השרים לענין ירושלים. מר שימרון, שהוא יו"ר הוועדה
שמונתה לדון בתכנית הכותל, הוזמן היום אבל חלה ויפיע בישיבה אחרת.

ב.צ. קשת:

הייתי מבקש ששר המשפטים בודרו
יתייחס גם לנושא הסמכויות בענין
תכנון הכותל. כי מתוך הדיונים עד כה לא היה ברור מי הזמין את
התכנית, מי אחראי להן וכו'.

שר המשפטים ח.צ. צדוק:

ועדת השרים נזקקה לנושא זה עוד
בשנת 1974. ההחלטה הראשונה היא

מ-8.9.74, כדלקמן:

"א) ראש עיריית ירושלים הביא
בפני ועדת השרים לענין ירושלים הצעת תכנון לרחבת הכותל וסביבתה
ע"י האדריכל מ. ספדיה. ראש העיר הודיע כי ההצעה הוזמנה בזמנו ע"י
עיריית ירושלים והחברה לשיקום ולפיתוח הדו"ב היהודי בעיר העתיקה,
על דעת משרד הדתות.

ב) ועדת השרים סבורה כי התכנון
המוצע עשוי לשמש כהצעת תכנון רעיוני יסודי אשר על בסיסו יקויימו
ההליכי בדיקה וביקורת ויתקבלו הערות והצעות.

ג) לצורך בדיקת ההצעה תמונה ע"י
ועדת השרים ועדה מייצגת של שבעה מומחים, שתורכב מאלה:

- 1) חבר שייקבע ע"י יו"ר ועדת
השרים - שיהיה יו"ר; 2) שלושה אדריכלים שייקבעו ע"י ועדת השרים
לאחר התייעצות עם אגודת האינג'ינרים והארכיטקטים בישראל; 3) חבר
שייקבע ע"י שר הדתות; 4) חבר שייקבע ע"י עיריית ירושלים; 5) חבר
שייקבע ע"י המשלחת הארכיאולוגית; בסך הכל כאמור 7 חברים.

ד) הוועדה חתן דעתה גם על

הנושאים הבאים:

- 1) בטיחות - בתיאום עם ועדת
הבטיחות שמינתה ועדת השרים; 2) מקומות קדושים לדתות שונות
המצויים בקרבת מקום; 3) היבטים כלכליים וחברתיים, ובכלל זה
שילוב השימושים השונים בשטח.

ה) הפרוגרמה והדגם יוצגו במקום
פתוח לעיון וביקור של המעוניינים בדבר, וחפורם הודעה ברבים על כך.
ועדת המומחים תודיע ברבים כי ניתן להגיש לה הערות והצעות על בסיס
הפרוגרמה במשך תקופה של חודשיים;

ו) עם תוך התקופה הזאת תסכם ועדת

המומחים את מסקנותיה והמלצותיה;

ז) המסקנות וההמלצות של ועדת
המומחים יובאו לדיון בוועדת השרים, והיא תחווה דעתה לממשלה.

שר המשפטים ח.י. צדוק:

(ח) התכנון כפי שיסוכם בוועדת
השרים יובא לאישור הממשלה, ולאחר מכן יוגש לאישור הרשויות הפועלות
לפי חוק התכנון והבניה תשנ"ה-1965;
(ט) להחלטה זו יינתן פרסום ברבים.

בעקבות ההחלטה הזאת, אחרי שבאנו
בדברים עם אגודת האינג'ינרים והארכיטקטים ולאחר שהגורמים השונים
קבעו את סמוניהם - קבענו את ההרכב של הוועדה, כולקמן: מה א. שיטרון,
עו"ד - יו"ר; מר י. רכטר - אדריכל; מר א. שרון - אדריכל; מר א. יסקין
- אדריכל; מר ד. קסוטו - נציג מסדר הדרות; מר מ. בנבנישתי - נציג
עיריית ירושלים; מר מ. בן-דב - נציג המשלחת הארכיטולוגית.

אחרי המינוי הזה, שנעשה ב-8.12.74,
כינסתי אני את הוועדה לישיבתה הראשונה. בישיבה זו הבהרתי לה כמה
דברים, וזה היה סיכום דברי:

- 1) רחבת הכותל היא אתר חשוב
מבחינה לאומית הסטורית, קדוש ביותר מבחינה דתית, וזה מחייב רגישות
להיבטים ההלכתיים;
- 2) קיימת בעיות בטיחות קשות;
- 3) בסביבת הכותל מקומות קדושים
לדתות האחרות, ואנו מצויים לבגודם ולשמרם;
- 4) יש לפתוח את התכנית לעיון
הציבור הרחב, לקבלת הערות;
- 5) הוועדה רשאית לקבל, לשנות
או לדחות את התכנית;
- 6) על הוועדה לסיים את עבודתה
בזמן סביר.

אני רוצה להדגיש כאן שתי
נקודות חשובות: א) שמי דגש מיוחד, בישיבתה הראשונה של הוועדה,
באשיות ובצורך לתת את הדעת על כל ההיבטים ההלכתיים הכרוכים בנושא;
ב) הבהרתי לוועדה שתכנית ספדי היא בסיס לדיון בוועדה, אבל הוועדה
אינה חייבת לקבל אותה אלא היא חפשית לקבל אותה, לקבל אותה בשינויים,
או לדחות אותה, ואין היא קשורה מלכתחילה ע"י דבר בלשהו; היא חפשית
להמליץ את המלצותיה לפי שיקול דעתה.

אני רוצה למסור לכם על ההשתלשלות
שהיתה בקשר לאטמקטים ההלכתיים של הנושא. בשלב מסויים נתבקשתי ע"י
שר הדתות לצרף לוועדה איש בקי בהלכה, שייקבע על דעת הרבנים הראשיים.
האיש שנקבע לכך היה הרב ישעיהו הודי. אבל מסיבות שונות הוא לא בא
לישיבות ולא השתתף. עכ"פ, הוועדה היתה ערה לאטמקט ההלכתי, והיא באה
בדברים עם הרבנות הראשית. על המגעים עם הרבנות הראשית הייתי מעורף
שתשמעו פרטים מפי יו"ר הוועדה.

אינני מוכן לומר כאן עכשיו איך
הייתי אני נוהג מלכתחילה, כשטר ספדי נתבקש לראשונה להכין את תכניתו.
ייתכן שהייתי מצטרף להחלטה להזמין את התכנית הזאת, וייתכן שהייתי
נוקט בדרך אחרת. עכ"פ, כשנתמנית אני יו"ר ועדת השרים לירושלים,
מצאתי את התכנית כתכנית סוזמנת, וחשבתי שמן הנכון שהיא תיבדק ע"י
גוף של מומחים, וזהו תפקידה של הוועדה שהזכרתי. ומה גם, שדעות שיטרו
כאסור איננה קשורה ע"י התכנית הזאת דווקא, כשם שוועדת השרים לירושלים
איננה קשורה דווקא ע"י ההמלצות של ועדת שיטרון. אני כשלעצמי חשבתי
שכל עוד הוועדה לא סיימה את עבודתה, ובפרט שהחלטותיה הן בגדר של
המלצות בלבד, צריך להימנע מלהביע דעות לגופו של עניין. נעשה זאת
אחרי שוועדת שיטרון הסיים את עבודתה. כך הייתי מציע גם לוועדת הפנים
לנהוג. אינני רוצה למנוע דיון לגופו של עניין, שהרי הכנסת העבירה זאת
אליכם. אבל כיוון שיש ועדה שמתקרבת לסיום דיוניה ובקרוב תסיק מסקנות

שר המשפטים ח.י. צדוק:

גזרתי אני על עצמי הימנעות מדיון לגופו של ענין, עד שהוועדה תסיים. נדמה לי שזוהי דרך רצויה גם לוועדה פרלמנטרית, אם כי כמובן אחם רשאים להחליט לפי הבנתכם. ומכל מקום, מה שמעכב את סיום עבודתה של ועדת שיטרון הוא דווקא הבידור בחחום ההלכתי.

ק. כהנא:

אני מצטער שלא השתתפתי בישיבה הקודמת (הייתי בחו"ל). בפרוטוקול קראתי שהובעה כאילו תמיהה על שההצעה הועלתה בכלל בכנסת. לאחר הדברים ששמעתי היום אני משוכנע עוד יותר שההצעה היתה במקומה, כיוון שיש כאן מספר דברים הטעונים בידור.

ירשה לי שר המשפטים לחלוק על היסוד של הדברים שאמרת: שעצם האפשרות של הוועדה לשנות או לדחות את התכנית של האדריכל ספרי אין בה משום קביעת דברים מראש. עצם העובדה שלפני הוועדה יש הצעה מסויימת אחת כבר אומרת הרבה. איך תוכל הוועדה לדחות את התכנית כשאינן לפנייה הצעה נגדיה? ובכתב-המינוי של הוועדה לא נאמר מאומה על כך שהיא רשאית לקבל תכנית אחרת. היא יכולה רק לאשר, לשנות או לדחות את התכנית האחת הזאת.

מה שנוגע לצירופם של גורמי הלכה או נציגים של יהודים המתפללים ליד הכותל - דתיים ולא-דתיים - היכן הם מיוצגים בוועדת שיטרון?

נציגיהם יושבים בכנסת.

א. גיבלבר:

ק. כהנא:

ולכן אני מרשה לעצמי להעלות את ההצעה הזאת בכנסת. שר המשפטים לא הסביר את הסיבות מדוע הרב הדרי לא השתתף בישיבות הוועדה. אבל אני יודע למה: הוא לא נבחר כחבר הוועדה אלא נאמר לגבינו שהוא "שתתף דרך קבע בדיוני הוועדה". הוא לא השתתף אפוא, משום שלא מונה כחבר הוועדה. גונב לאזני שלקראת סיום דיוני הוועדה הוצע לו מינוי קבוע. אבל מלכתחילה נקבע הרב הדרי ע"י שר הדתות על דעת שני הרבנים הראשיים כאיש הבקי בהלכה ש"שתתף דרך קבע בדיוני הוועדה". ואם זה המקום שמקצים לו בוועדה - אני יכול להביין את סירובו להשתתף בה.

הוועדה שמעה שגם נציגי אגודת האינג'ינרים והארכטקטים מונו בצורה לא פשוטה: מלכתחילה נבחר האדריכל רזניק כחבר הוועדה. אולם ברגע שהוא התבטא בפומבי נגד התכנית של האדריכל ספרי - הוא סולק, ובמקומו מונה אדריכל אחר. כך נאמר כאן בישיבה ע"י מר קסוטו.

נכון שהדברים עדיין טעונים בידור. אבל אני סבור שמלכתחילה הונחו כאן יסודות לא טובים. ובפרט שבין הגדרת התפקידים של הוועדה לא בכלל הצורך לשמור על קדושתה של רחבת הכותל. בהחלט ועדת השרים רק נאמר שהוועדה חתן את דעתה על מקומות קדושים לדתות שונות המצויים בקרבת הכותל, ורק בדברי ההסבר שלו בעל-פה לחברי הוועדה מצא שר המשפטים לנכון להפנות את תשומת לבו לנקודה זו של קדושת הכותל. האם כך ניגשים לעניין? כיצד זה ניתן לגשת לעניין כזה מבלי לשרטט מראש פרוגרמה ותבלי לשתף בוועדה נציגים של העם כולו - אנשי הלכה ודת, מחשבה, ורוח, הסטודיונים וכו'? שמענו שחששו מפני מכרז כללי, שמא יגישו אדריכלים ערביים תכנית משלהם. האם זהו באמת טיעון רציני?

אני מבקש אפוא שוועדת הפנים חתן את דעתה לעניין, לפני שנוצרות עובדות מוגברות נוספות.

א. הרליץ:
לא לעתים קרובות אני נוטה להסכים עם חברי המייצגים כאן חוגים דתיים. ואם אני מסכימה עם ה'כ כהנא - סימן שהנושא איננו מפלגתי.

ב. טואב:
הלוואי והיה זה נכון. אבל שמענו כאן את שר הדתות.

א. הרליץ:
האמת היא שבעבר איחד הכותל-המערבי את העם היהודי כולו, ואל לנו להביא לידי מצב שהכותל ישמש מקור לפלוגתה ציבורית. יחד עם זה, אם יש בממשלה ועדת שרים לענין ירושלים, ושר הדתות הוא חבר בה - לא ייתכן שתהיה ועדה אחת שתטפל בכותל מטעם ועדת השרים לירושלים, וועדה שניה מטעם שר הדתות.

והערה נוספת: הממשלה מרכיבה ועדת יותר מדי של מומחים ופחות מדי של אנשי ציבור. אוריכלים הם בסופו של דבר טכנאים; הם צריכים לבצע דברים לפי פרוגרמה שכותבים עבורם האנשים הרואים את המטרה ואת השיקולים והאילוצים הנוספים. מכאן שוועדת השבעה שהזכיר השר אינה נראית לי. משום שהיא מודרכת מאנשי מקצוע, ממי שצריך לבצע את הדבר, אבל לא מאלה שמייצגים את הציבור הרחב, את העם היהודי בארץ ובחו"ל, ואינני מבינה למה לא חשבו על ועדה שתיוצג בה קשת רחבה של הציבור - דתי וחילוני כאחד, גם זה שיושב בארץ וגם זה שיושב בחו"ל. הייתי שמחה לשמוע אם שר המשפטים והממשלה רואים דרך להתייחס לא רק לאספקטים הטכניים של הענין, אלא גם לאספקטים הדו-חגיגיים-הסטוריים שלו, כמו גם לאספקטים הדתיים של הכותל, איך לקיים את הרחבה נדבר שיאחד את העם במקום לפצל אותו. ייתכן שהדבר הזה ישמש גם מנוף לגיוס אמצעים בעולם היהודי לביצוע הדבר. משום שכיום, במצבו הכספי הנוכחי, אני פנימה שהויכוח כולו הוא אקדמי בלבד.

א. ורדיגר:
שמענו היום משר המשפטים יותר מרמז שהוא מצא את הנושא הזה כעובדה קיימת כשנכנס לתפקידו, ואיננו יודע איך היה מתייחס הוא עצמו לענין אילו הרבא לפניו מלכתחילה. מכאן לשאלה שנשאלה בענין זה כבר בישיבת הראשונה: היכן כאן ראש עיריית ירושלים?

הי"ר י. אריזור:
במסר לוועדה שראש עיריית ירושלים הוזמן לישיבה הקודמת, לא הופיע ולא התנצל.

א. ורדיגר:
אני מבין שהתכנית כולה הובאה לוועדת השרים לרישולים ע"י ראש העיר. כלומר, הוא שניהל את המוסד, והוא שהעריך את תכניתו הגרנדיוזית של האוריכל ספדי, מבלי שייבין לרוחו של העם ומבלי שישמע הצעות אחרות. ולאחר מכן אף לא מצא ראש עיריית ירושלים לנכון להופיע כאן, כשלמעשה הוא היה צריך להיות הראשון שיבוא לוועדה ויסביר את הסיבות לענין כולו.

אני מציע שוועדת הפנים תפנה לשר המשפטים ותבקשו להפסיק את טיפולה של ועדת שימרון בנושא עד שוועדת הפנים תסיים את דיוניה היא ותסיק את מסקנותיה.

ב. מראב:

בישיבה הקודמת שאלתי את שר הדתות, ואני שואל היום את שר המשפטים: שר הדתות ממונה עפ"י חוק על המקומות הקדושים. הוקמה ועדת שרים שמטפלת בעניין ירושלים, ועליה הוטל לעסוק בתכנון רחבת הכותל. האם שר הדתות, שהוא חבר ועדת השרים לעניין ירושלים, רשאי לפעול באורח עצמאי מבלי להתחשב בהחלטות אותה ועדה? האם יש לו זכות וטו בוועדה מכוח היותו מופקד על המקומות הקדושים? הדבר חשוב להמשיך הטיפול בשאלת רחבת הכותל.

ג. קורן:

לדברי ח"כ ורדיגר על ראש עיריית ירושלים: - ח"כ ורדיגר טען שראש העירייה איננו מניין לרוחו של העם. זוהי הגזמה לא טובה, גם כשיש חילוקי דעות.

לא ברור לי למה לא הוצא מלכתחילה מכרז, והוועדה שמונתה אמורה היתה בודקת את כל ההצעות? אני יודע את שמו וזיקרתו של האדריכל ספדי. אבל הוא איננו יחידי. נראה לי שחובתו של שר המשפטים למצוא דרך לאפשר להצעות נוספות לעמוד בפני הוועדה, בתוקף מינוי, לא בדרך אגב.

כשהובאה התכנית של האדריכל פרב לפני ועדת שימרון, שמעה אותה הוועדה לפניים משורת הדין, אבל אין זה בסמכותה של הוועדה לדון אלא על התכנית של האדריכל ספדי. הדבר הזה איננו מתיישב בזיוק עם דבריו של שר המשפטים שכאילו היה לוועדת שימרון חופש מסויימים. נראה לי שצריך לאפשר לדון גם בתכניות אחרות.

ח"כ כהנא מדחייב את קדושת הכותל גם על הרחבה שמטביב. אני חושב שצריך לדייק ולקבוע בזיוק באיזו רחבה מדובר: האם ברחבה של 10- מטרים שבה התפללו יהודים במשך דורות, או ברחבה הגדולה שנוצרה לאחר מלחמת ששת הימים? דווקא מבחינת ההלכה נראה לי שיש מקום להגדיר זאת במדוייק, כמו שיש הגדרה לגבי הר-הביית באיזה מקום אמור לעלות, כשמטד אחד לכאן ולכאן כבר מותר. כך צריך לדעת להגדירה גם לגבי רחבת הכותל. הגדרה מדוייקת כזאת תוכל להודריך גם את הארכיטקטים.

ד. צ. קשת:

לי ברור למה לא דובר בהחלטתה של ועדת השרים על קדושת הכותל. כי יש דברים שהם מעל לבל ויכוח. אני מניין את ההערה שצריך להתחשב במקומות קדושים אחרים שנמצאים במקום. אבל עבורנו הקדושה של הכותל היא עניין של אקסיומה. העניין כולו לא היה מתגלה לעינינו אלמלא הויכוח שפרץ בין שני שרים. לשם מה דרושה בכלל התכנית אם לא משום שהכותל הוא שלנו והוא קדוש?

אני מסכים לדעות שהושמעו כאן מכל הצדדים. הכותל איננו עניין של יהודי ארוק בלבד; הוא עניין של יהודי מאמין, מאמין ביהדותו, בעמו, גם אם איננו דתי. ואילו כאן מתרחש לבגד עינינו דבר לא מכובד, דווקא בעניין שבו היתה צריכה להיות אחדות מלאה. לא ייתכן שהדברים יגיעו לכך שהשר הממונה על המקומות הקדושים ימנה לעצמו ועדה מייעצת כדי "להציל את המצב".

דבר אחד ברור: במצב היום לא ייתכן שתעמוד תכנית אחת ויחידה לנגד עיניו של עם ישראל. ואני מתפלא על שר המשפטים שנתן לעניין להתפתח בכיוון זה של תכנית אחת בלבד, גם אם עשה הכל כדי לא לחייב את קבלתה של התכנית הזאת מראש. מבלי לחוות דעה על עצם התכנית של האדריכל ספדי, אני סבור שאי-אפשר להשאיר את המצב כפי שהוא.

א. גיבלבר:

כבר נאמר כאן שהכותל קדוש לכל העם היהודי, ללא הבדל. לי חשובה אחדותה של קדושת הכותל. ואם התכנית הזאת, שבאה להאדיר את הכותל ואת כבודו, עלולה לפגוע בכך - הייתי רוצה לבטל את הפגיעה הזאת, או לפחות לצמצמה בכל האפשר.

לא הייתה כל כוונה להמעיט בקדושת הכותל, גם אם לא הודגש במפורש בכתב המינוי של ועדת שמרון שהכותל הוא מקום קדוש, וגם אם דובר רק על מקומות קדושים אחרים, וכבר הסביר זאת ח"כ קשת.

אשר לתכנית עצמה - אני סבור שנוכל להתחיל אליה רק אחרי שנשמע מה חושבת ועדת השרים בעקבות מסקנות ועדת שמרון.

אני אינני רואה פסול בכך שלפני הוועדה הוצגה תכנית אחת, של האדריכל ספדי, עפ"י יזמה של ראש עיריית ירושלים. אינני סבור שיש ברכה רבה בריבוי תכניות דווקא, כשכל אחת מהן עולה כסף רב. דבר אחד צריך להיות מקובל על כולנו: שאם יש בתכנית דברים הפוגעים במישהו - צריך להסיר אותם, אבל לא לבטל את התכנית כולה ולפרסם מכרז על תכניות אחרות.

שר הדתות אמר שהוא אמנם חבר ועדת השרים לענין ירושלים ושוחף למינוי ועדת שמרון, אבל יחד עם זה הוא מינה לעצמו ועדה משלו. לי נראה הדבר הזה מנוגד לטעם הטוב.

ג. אליעד:

אני מצטרף לדבריו של ח"כ קשת בענין קדושת הכותל. הייתי רואה בזה תעוצה שנינת אילו צריך היה להסביר ליהודים את קדושת הכותל. עצם המלה "הכותל-המערבי" מגלמת בתוכה הכל, ולכן לא ירדתי לסוף דעתו של ח"כ כהנא בענין זה. יחד עם זה אני שואל: באיזו מידה שותפו בוועדה הזאת אנשי רוח, הסטודיונים וכו'. העובדה שצורף לוועדה רב אחד שלא השתתף בישיבות, נראית לי אף היא מוזרה במקצת. אני רוצה בהחלט לשמוע את דעתה של היהדות הדתית בנושא זה, של אנשי רוח יהודיים הקרובים לענין יוכלים לתרום לו הרבה יותר ממני, שאני מדבר רק מתוך הרגש.

אני מצטרף לשאלה של ח"כ גיבלבר בענין הוועדה המייעצת הפרטית שמינה לו שר הדתות. מוטב היה דווקא לכך שבועדת שמרון ייצא נציג של היהדות הדתית. אנחנו באים כאן לקבוע דבר לדורות, ועם כל הכבוד לאדריכל ספדי - אני שואל את שר המשפטים: מהי עמדתו שלך בנושא? האם באמת הייתה שלום עם ההחלטה שהוועדה תעבוד רק עפ"י דגם אחד, והאם לא מוטב היה לפנות לעו"ש שנים-שלושה גוומים שיציעו תכניות נוספות שאפשר יהיה לבחור ביניהן - גם אם לא מדובר במכרז פתוח גדול?

ד. קשת:

לענין הופעתו של ראש עיריית ירושלים - בישיבה הקודמת הודעת (בתפקידי כמ"מ היו"ר) שראש עיריית ירושלים הוזמן ולא הופיע. לאחר הישיבה ביקשתי לבדוק אם ההזמנה אכן הועברה אליו. החשובה חיובית. בדקתי גם אם הגיעה התנצלות כלשהי על שלא הופיע. החשובה שלילית. משום כך אמרתי שלישיבה הבאה (זו של היום) לא אזמין אותו, כי לא נוכל לסגול התנהגות כזאת. שרים מופיעים בדיוק של שעון כשהם מוזמנים לישיבות של הוועדה. לא ייתכן שראש העיר לא יופיע ולא יתנצל וכך יזלזל בכבודו של ועדה של הכנסת. הייתי מציע ליו"ר שישלח מכתב ברוח זו לראש העיריה.

ה. צדוק:

בענין איזכור קדושת הכותל בהחלטת ועדת השרים לירושלים, אני תומך בדבריו של ח"כ קשת: קדושת הכותל איננה זקוקה לאישור, לא ע"י ועדת שרים, לא ע"י הממשלה, לא ע"י ועדת הפנים, ועם כל הכבוד - לא ע"י הכנסת.

שר המשפטים ח.י. צדוק:

החלטת ועדת השרים מדברת בלשון עניינית ואופרטיבית. היא מזכירה מקומות קדושים של דתות אחרות, מפני שיכול היה להיות חשש שמחוך המודעות האקסיומטית של יהודים לקדושת הכותל עלולה להיות בעבודת הוועדה התעלמות מקדושתם של מקומות אחרים. לכן הוזכר העניין. ואני רוצה להודות שלא הייתי מעלה בשיבת הוועדה בדרך של הצהרה את עניין קדושת הכותל גם בעל-פה, אלא משום שרציתי להרגיש לפני הוועדה שעליה לתת את הדעת במיוחד על האספקטים ההלכתיים. גם כאן לא התכוונתי להצהרה כלשהי על קדושת הכותל, שהיא מובנת מאליה.

עכשיו אני רוצה להעמיד על דיוקו

את עניין המינוי של הרב הדרי ואת הוועדה שמינה שר הדתות.

נכון שכאשר הציג שר הדתות את

צירופו של הרב הדרי לוועדה שמרון, לי נראה היה ששותפותו הקבועה משיגה את המטרה הדרושה. אבל כששר הדתות הסביר לי שהוא עומד על כך שתהיה חברות מלאה של הרב הדרי בוועדה - כתבתי למר שמרון בזו הלשון: (ב-9.75; 8): "הנני להביא לידיעתך כי בשיחה שקיימתי עם שר הדתות סיכמנו את הדברים הבאים: א) הרב ישעיהו הדרי יצורף לוועדת המומחים לתכנית רחבת הכותל; ב) ועדת המומחים לתכנית רחבת הכותל מתבקשת לשמוע במהלך דיוניה את חברי הוועדה הפנימי לעניין הכותל המערבי, הקיים במשרד הדתות; ג) במידה שוועדת המומחים לא תגיע לכלל סיכום המוסכם על כל חבריה - היא מתבקשת לתת ביטוי, בדו"ח הסופי שתגיש לוועדת השרים לעניין ירושלים, לכל מגוון הדעות של חבריה". בעקבות המכתב הזה שלחתי מכתב גם לרב הדרי: "הנני להודיעך כי נתמנית להיות חבר בוועדה המייעצת לעניין רחבת הכותל ומביבתה, שנתמנתה עפ"י החלטת ועדת השרים לעניין ירושלים. אני מודה לך על נכונותך להיות חבר הוועדה, ומאחל לך הצלחה במילוי התפקיד". המכתב נכתב באוקטובר 1975, והרב הדרי לא קיבל עליו את המינוי.

והוא צדק.

ק. כהנא:

על כך אפשר לקיים דיון נפרד.

שר המשפטים ח.י. צדוק:

אני רואה את הצוות שהקים שר הדתות כפרורגטיבי של שר הדתות. אינני מדבר כרגע על שאלות של טעם. אני מדבר על שאלות של סמכות. נציגה שמתעוררות בוועדה הזאת בעיות משפטיות. מותר לשר המשפטים, בתוך משרדו, להקים צוות לבירור השאלות המשפטיות, כדי להביא את המסקנות את הוות-הדעת בפני ועדת שמרון. כך אני רואה גם את הצוות שהקים לו שר הדתות, כלומר: זהו צוות פנימי שצריך לייצג לשר הדתות. ואני מניח שזהו צוות שצריך גם להנחות את נציגו של שר הדתות בוועדת שמרון. גם אם צריך היה לשקול את הקמת הצוות הזה בצורה קצת פחות פורמלית - אינני רואה בו דבר הגורע מן הסמכויות של ועדת שמרון. סיכמתי עם שר הדתות שוועדת שמרון תשמע את הצוות הזה, אם ירצה להופיע בפניה, כפי שוועדת שמרון, עפ"י כתב המינוי ועפ"י ההנחיות שלי, נוהגת מלכתחילה מכסימום של פתיחות ונכונות לשמוע לא רק כל מי שרוצה להופיע אלא גם אנשים שונים ביזמתה היא. אבל על כך ימסור לכם כאמור יו"ר הוועדה מר שמרון כשיופיע לפניכם.

מה שנוגע להפנת התכנית: - אני

סבור שתכנית כזאת לנושא זה איננה עניין למכרז פומבי פתוח לכל. אני חושב שהדבר מחייב גישה מיוחדת. התכנית הזאת הוכנה על דעת ראש עיריית ירושלים, על דעת החברה לשיקום ובינוי הרובע היהודי, שהיתה - בשעה שהתכנית הזאת הוזמנה, כלומר בזמן הממשלה הקודמת - חברה שראש העיריה של אז וחברי ועדת השרים לעניין ירושלים היו היירקסוריון שלה. כשבאתי אני לתפקידי חשבתי שצריך להעניק לחברה הזאת מעמד של חברה ממסלחית

שר המשפטים ח.י. צרוק:

רגילה, וביזמתי ויחתי על הסמכות הזאת, והעברתי את האחריות לחברה הזאת אל שר השיכון. אבל בשעה שהתכנית הזאת הוזמנה - היא הוזמנה על דעת ועדת השרים לענין ירושלים, שר המים היה היו"ר שלה, שהיתה כאמור הדיקטוריון של החברה.

לפי מיטב ידיעתי, נחתם או לא נחתם חוזה - התכנית הזאת הוזמנה על דעת משרד הדתות. עכ"פ, בזמן שוועדת השרים לענין ירושלים החליטה על הקמת הוועדה הייתי אני שר הדתות. בין ההחלטה על הקמת הוועדה ובין מינויה נתחלף שר הדתות, ושר הדתות החדש מינה את נציגו לוועדת שמרון, בעקבות ההחלטה על הקמת הוועדה. שנחבלה בזמנו כשהייתי אני כאמור שר הדתות.

אשר לסועמדותו של מר רוזניק לוועדה - כל מי שהתחייב בפומבי על עמדה קבועה מראש לגבי תכנית צריכה להיבדק בוועדה, בין שהתחייב בפומבי בחיוב ובין שהתחייב בפומבי בשלילה - אינו יכול להיות חבר הוועדה. כל מי שבא לוועדה הזאת עם דעה קדומה קבועה מראש, שעליה פירסם את דעתו בפומבי - איננו יכול להיות חבר הוועדה. וזה מה שהדריך אותנו.

מר קסוטין:

האוריכלים רכטר ובן-דב התבטאו בפומבי בעד התכנית.

שר המשפטים ח.י. צרוק:

אני שותף לדעה שההכרעה בענין זה צריכה להיות הכרעה של נציגי העם כולו. נציגי העם כולו הם הממשלה והכנסת. ועדות הן מכשירי-עזר. האוריכלים מכינים תכנית; ועדות מחזות דעה. הממשלה והכנסת הן נציגי העם כולו. הבהרתי לוועדה שסמכויותיה הן רחבות ביותר, והיא יכולה לחוות את דעתה לאישור, לשינוי, או דעה שלילית.

ד. טורן:

אבל אין דרך על התכנית הזאת.

שר המשפטים ח.י. צרוק:

אני יודע שהוועדה שמעה גם את מר פדג. פרטים תשמעו מפי מר שמרון. אני רואה את סמכותה של הוועדה כסמכות רחבה לאישור, לשינוי או לפסילה.

אני רוצה לחתור לכך שהדיונים וההכרעות בענין התכנית של הכותל והחרבה יהיו על דעת כל העם. אני משוכנע ששר הדתות שותף לי בדעה זו.

נשאלה שאלה מעשית לגבי ביצוע: - לא רק מטעמים תקציביים, אבל גם מטעמים תקציביים, אנחנו עוד די רחוקים מן הביצוע. מפני שתכנית כזאת, עד שניגשים לביצועה, עוד צריכה לעבור שלבים רבים של דיון ושל שיקול. גם אני מצטער שהנושא הפך להיות לנושא של מחלוקת. אינני מקבל גישה של קבוצה כלשהי בעם הרואה את הכותל ואת רחבת הכותל כנכס שלה, או אפילו חושבת שיש לה זיקה הדוקה יותר לכותל משיש לחלק אחר בעם. אני זוכר את התמונה של שחרור הכותל ושל חיילינו ליד הכותל, ואינני בטוח שחיילים אלה היו מוקדקים בתרי"ג מצוות. והפניה הזאת, שבנושא הזה צריך לטפל מתוך אחדות העם ועל דעת כל חלקי העם, צריכה להיות מכוונת לכל חלקי העם, בלי יומרה של זיקה מיוחדת.

ולבסוף: - אני חושב שהוועדה תשגה אם תאמר לממשלה שהממשלה תפסיק את פעולתה של ועדת שמרון. אינני אומר כרגע מה תעשה הממשלה; אני חושב שהוועדה תשגה אם תעשה כך. אני חושב שהדוך הנכונה היא לתת לוועדת שמרון לסיים, ואח"כ לדון. אל תדונו ועדה ציבורית

שר המשפטים ח.י. צרוק:

לכף חובה לפני שראיתם את הדו"ח שלה. ייתכן שהדו"ח שלא לא יהיה מקובל עלינו או על חלקים מאתנו; וייתכן - כפי שאני מאמין - שהדו"ח, אם כי איננו מחייב, יקל על הגורמים הממשלתיים והפרלמנטריים את דיוניהם בהצעה. לכן, הסדר ההגיוני הוא לתת לוועדתך שמרון לסיים, ולדון אח"כ. תודה רבה.

היו"ר י. ארידור: עכשיו נשמע מפי האדריכל פרג על התכנית שהוא מציע.

י. פרג: איך בכלל הגעתי לנושא הזה, ולמה אני, אחד העם, רואה את עצמי מחוייב להתמודד עם הבעיה הקשה הזאת?

בהתפעה טובה שמעתי בשעתו שבירושלים מוצג דגם הבא להראות את עיצוב רחבת הכותל, אם כי לא שמעתי על תהליכים מוקדמים להגשת התכנית, כמו מכרז או פרסום תשתית דעיונית כלשהי, אלא הועמדנו בפני עובדה מוגמרת של דגם מוכן שעליו אנחנו מתבקשים להעיר את הערותינו.

הפגישה עם התכנית הייתה בשבילי חווייה קשה מאד. ההצעה כפי שהוצגה בפני הציבור העלתה מספר שאלות; הפתרון האורגניסטי המרשים, רחב-הידיים, המייצג ארכיטקטורה במקום רוח, יצר אצלי הרגשה שלא זה הוא הפתרון הטוב ביותר. ואז דאיתי לנגד עיני גישה שניה, המתבקשת מאליה: יעדים המייצגים את הציפיות שבעם, ואלה הם: קדושת המקום, חוויית הפרט, חווייה לאומית, מוטיבציה הסטורית, ומוקד חינוכי. אלה הם היעדים שהמקום מזמין, וזאת אפשר לעשות בקווים פשוטים, מבלי לפגוע במגיבה ובעובדות הסטוריות קיימות.

אם לצאת מהנחה שאין עוררים על היעדים הללו, שגם האדריכל ספדי מכיר בהם, הייתי רוצה לעבור עתה להסבר איך אני מתרגם את היעדים הללו לביטוי ארכיטקטוני בשטח.

הנקודה הבסיסית העקרונית שבתכנית שלי: צריך להתמודד עם עובדות הסטוריות בשטח, לא לשנות. כלומר, המתחם שמסביב לרחבה הנוכחית, נוסף לקטע מסער האשפות ועד לרחבה, הוא האחד המהווה מתחם טבעי לתכנית, עם הר-הביית, העיר העתיקה, והחומה הדרומית מסביב.

נקודה שניה: צריך להעמיק את האחד ולרדת למפלס ההרודיאני, במגמה לעמוד על אותם היעדים שעוד אסביר. עצם העמקת האתר מבטיחה לנו אפשרויות שונות. ראשית - גילוי דברים שאין עוררים על כך שצריך לגלותם ולחשוף אותם; שנית - יצירת אתר שבו יש אפשרות להחזיר אפשרות של תפילה מסורתית ע"י החווייה של הפרט, נוסף על אתר המאפשר התבוננות-עם, רגבות אנשים המתכנסים במקום כזה כשפניהם מול הכותל, בין הפותל והעיר העליונה.

המפלס הראשון, שאליו נכנסים מסער האשפות לאתר, בעצם היותו מעבר, מהצד החיצוני, מכתיב הנחיה בלתי-כתובה המשתמעת מן השטח עצמו, שפנינו מופנות אל המקורות. מכאן נראית לי המוטיבציה ההסטורית: זהו מבוא שאליו אנחנו נכנסים לתפילה. אין המבוא הזה כבחינת אתר סגור, אלא הוא מבנה פתוח הטוליק אל רחבת התפילה האינטטימית, שהיא נקודת השיא: כיוון הר-הביית. את הרגשת הנשגב הזה אפשר להשיג אך ורק במתחם שהיינו רגילים לו במשך דורות, מתחם-תפילה מוגבל גם במימיו, המאפשר כאמור התייחדות ותפילה אינטימיים.

איך ניתן לתרגם את המוטיבציה ההסטורית הזאת? המבוא בביטוי הארכיטקטוני בא לבטא את הייחוד שבעדות השונות בעם, על תקופת-המעבר של העם - תקופת הגלות - ועל פזורותיו השונות. הטבוא צריך לבטא את העובדה שבדרך לכותל אנו עוברים דרך תקופת הגלות ולומדים

י. פדג:

את ענין הטורשה, העדות וכו'. הדבר נעשה ע"י מקשה של קשתות התומכות את המפלט העליון, ויחד עם זה - זהו כתר הבא לבטא אל הספציפי שבביטוייה של העדה של המזרח-התיכון, עם עמורים מלבניים הבאים להזכיר בתי-כנסת באירופה. יחד עם זה נשמרים שם אותם דברים ארכיטקטוניים בשטח, כדי להמחיש את הרצף ההסטורי כולו. אתם רואים את הדבר בצילום הדגם שלפניכם. הכוונה היא שיחנך דור על כך שלא במקרה הגענו לכאן.

המבוא מתייצב לפני רחבת תפילה. זה בוחן לנו פתרון חשוב לאותם הרבנות שיבואו להתפלל ואינם יכולים להתכנס ברחבת התפילה הקטנה יותר, האינטימית, שבה יש מקום לנ-2,000 מתפללים בלבד (גדלה הוא כ-20 על 65 מטרים). המבוא פתוח כאמור מול רחבת התפילה, ומאפשר התכנסות-עם גדולת-מימדים, על שטח של 120x100 מטרים (הפרטים אינם סופיים; אני מדבר על הרעיון הכללי).

בתצלום אחר אתם רואים את המומנט המסמל את ההללפה בספטה וכניסה לרחבת התפילה, תוך שמירת המומנט המרשימים של התגלות הכותל.

הינ'ר י. ארידור:

למעשה יוצא שאתה בונה מין כותל שני. קודם היה הכותל חסום ורחבתו קטנה, אבל לא ראיית את החסימה; את הכותל ראיית רק כשהגעת אליו. לפי התכנית שלך אתה חוסם את רחבת הכותל, אבל רואים את החסימה.

א. יפה:

צריך לזכור שזהו הכותל, וזה היה רישומו בעם היהודי במשך דורות. מה שרוצה מר פדג זה להשיג את האפקט, וגם לבטל אותו בעת ובעונה אחת. וזה אחד הדברים החשובים ביותר.

י. פדג:

המדחק בין הכותל ובין החסימה שהזכיר הינ'ר הוא 20 מטרים. כלומר, 20 מטרים יש לרחבה האינטימית, המקורית. לעומת זה, בחשיפה בלתי-מוגברת של כל רחבת הכותל אין הפרט יכול לחוש את עצמו ניצב בודד לפני העצמה.

הגישה לרחבת התפילה אפשרית לפי התכנית מכל הכיוונים, הן ע"י ירידה מהעיר העליונה, הן ע"י ירידה מן השוק, הן בואפה שער האשפות, דרך 12 השערים שאתם רואים בחמוצה, דרך המבוא לרחבת התפילה. מכל הכיוונים הגישה היא הנחיה כללית. כל הכניסות מציינות לפני הנכנס אותה שאלה: לאן אני הולך - והתשובה: לרחבת התפילה, דרך המבוא של המוטיבציה ההסטורית.

בתצלום הבא אתם רואים את הכניסה דרך שער האשפות. אתם רואים כאן עד כמה האחר שקוף, ואין בו מבנה סגור. ההליכה היא כאמור המוטיבציה ההסטורית, עד שמגיעים לרחבה העליונה, שהיא המפלט של היום, מעל למבוא המקושת. משמעותה של הרחבה העליונה איננה דתית-ספציפית של תפילה, שאותה אפשר לערוך אך ורק ברחבת התפילה המצומצמת של 20 המטרים שליד הכותל, אלא בהתכנסות-עם כשפניו מול הד-הבית. כלומר, למעשה יצרנו מפלט נוסף המאפשר לנו את המוטיבציה ההסטורית, ויחד עם זה משאיר לנו את רחבת התפילה הקטנה יותר ליד הכותל ממש, נוסף על רחבה עליונה המאפשרת התכנסות-עם של רבבות.

הינ'ר י. ארידור:

כלומר, למעשה אתה מגמד את הכותל ע"י הרחבה הנוספת, העליונה. אם היום אפשר להגדיל את הכותל ע"י חפירה נוספת, ואז תקבל כותל גדול יותר - אתה מגמד אותו למעשה ע"י הגבהת המפלט.

אני אהבתי את הכותל של אז, יותר מאשר
היום. האם התכנית שלך מחזירה אותו למצב

ב.צ. קשת:

של אז, כשעמדת צמוד לכותל?

זוהי שאלה עקרונית. אין משמעות גדולה
יותר לכותל מאשר עקרון התפילה

י. פרג:

האינטימיות שהעם היה רגיל אליה במשך הדורות, רחבה שבה המיסטיקה והתחושה
של השתפכות הנפש מוכתבת ע"י עצם העובדה של רחבת התפילה הקטנה. על כך
שומדת התכנית שלי. יחד עם זה, יחד עם החוריה של הפרט, יש גם הענין
של חזויה לאומית. אותה אפשר להשיג ע"י המבוא והמפלס העליון.

למה אי-אפשר לקבל אותה תחושה של חזויה
אינטימית ע"י המדרגות המורידות אותנו

הי"ר י. ארידור:

לאט-לאט, מבלי להקים מבנה, בגובה של חלק מהכותל, מולו?

לפי התכנית האחרת אתה יורד מהרובע

י. פרג:

היהודי, ספוג חזויה של עצם שחזור הכותל,
וממשיך לרדת ברחובות שבהם הארכיטקטורה היא מרשימה, כשהפנים כל הזמן
לחומה, כשזו חשופה וניצבת לפני העיר האורבניסטית. אם אני איש מסורתי,
אינני יכול לעבור חזויה אישית פרטית, היות ואני חשוף ברחבה עצומה,
כשמאחורי - העיר כולה, ואני ניצב במרחבים פתוחים מול הכותל שאיבד את
משמעותו האינטימית ע"כ שהוכפל פי ארבעה. והרי קדושת הכותל במשך כל
הדורות נוצרה לא ע"י הכותל עצמו כקיר, אלא מסביב למקום הצר והמוגבר,
האינטימי הזה, שהיה מקום תפילה והתייחדות קטן.

הרחבה העליונה, להתכנסות לאומית, מאפשרת

לפי התכנית שלי לראות את הכותל בגובה של 20 מטרים, ויחד עם זה להביט
גם אל השדשים. התכנית הכוללת היא להשאיר מסביב לכותל רחבה של 20 מטרים
רוחב ו-65 מטרים אורך, כשפאחוריה יש לנו המבוא של 8 מטרים גובה, ומעליו
רחבה גדולה, וגם בתוכו יש מקום להתכנסות של רבבות, עם פניהם לכותל.
המבוא עצמו, כאמור, פתוח לכל הכיוונים.

כשאתה עומד על המפלס העליון - אינך
רואה את החתית הכותל?

ד. קורן:

לא. אתה רואה את הכותל עד לבסיס שאתה
רואה אותו היום. הרחבה האינטימית של

י. פרג:

20 מטרים תאייב העמקת הכותל באותו קטע, ואת הבסיס הזה לא יראו מן
המפלס העליון. מן המפלס העליון תראה כאמור כל מה שאתה רואה היום.

אבל יש הבדל כשאתה רואה אדם שגבהו
1.60 מטרים, ואתה רואה אותו כולו,

ג. אליעד:

וכשאתה רואה אדם שגבהו 1.90 מטרים, אבל אתה רואה אותי בלי הרגליים.

אם אתה רוצה לראות את הכותל במלוא הדרו,
על מנת לספוג את החזויה האישית

י. פרג:

האינטימית - אתה ניגש קרוב אליו, ואז אתה רואה אותו לכל גבהו של
30 המטרים, אחרי שאתה עובר את המבוא שבו אתה סופג כאמור את החזויה
הלאומית-ההסטורית. את זה אינך יכול לקבל בשטח פתוח. הרחבה האינטימית
יכולה להכיל, כאמור, כאלפיים איש. אבל כשאתה בא להתכנסות-עם גדולה -
זוהי חזויה שונה, ואז אתה נמצא ברחבה הלאומית, במבוא שיכול להכיל
רבבות אנשים.

י. פרג:

הנושא טומן בחובו חשתי רעיונית.
 הפרטים אינם חשובים כרגע; אפשר תמיד לשנותם. מה שרציתי לבטא הוא
 ארוח לעומת החומר הלוחץ על המקום. על הפרטים כאמור אפשר להתווכח הן
 מבחינת ההלכה, הן מבחינת הארכיטקטוריה, הן מבחינת הפונקציות של
 המקום.

אין בתכניתי עדיין תשובה מפורטת לענין
 העלייה להר-הבית. יש לנו היום שער המוגרבים, שער ברקלי וכו'. על זה
 אינני מתיימר לדבר כרגע; אלה הם פרטים שצריך לפתור אותם. כשם שאינני
 מדבר על הרחבה העליונה, שכרגע מצוירת כשטח ריק שאין עליו כלום ומבטא
 את התשתית העקרונית. בקווים הפשוטים הללו יש אולי גם רמז לתקורה
 שבפשות כזאת נוכל ליצור גם חיים-ביחד. זהו העם; אנחנו חלוקים בדעותינו
 - על הקדושה שבמבוא והחולין שבהתכנסות-עם.

אי-אפשר להתעלם מן הסומנט החינוכי של
 רחבת הכותל. זהו המקום שהרוח ישנה בו, ואנחנו צריכים להעביר אותה
 לדורות במתכונת שבו נתהוותה במשך דורות. הדבר שניצבתי בפניו חייב אותי
 ללמוד. השאלה היא למה הוצגה בפני העם תכנית אחת דווקא, בצורה כל-כך
 כבדה. פניתי לחברי הוועדה המייעצת, ועדת שמרון, וכן פניתי לשר הדתות
 ולשר המשפטים, וביקשתי התערבותם. נדהמתי לראות מה פורסם בענין זה. יש
 חוברת ששמה "הכותל המערבי", שאני רואה אותה כדוקומנטציה קיש ללמוד
 ממנה אם רוצים להתייחס לנושא בצורה מעמיקה. יש חוברת של משרד הדתות,
 שגם היא מסמך מעניין המשמש אבן-יסוד להבחנה בין שתי הגישות. ואני
 בעבודתי בא להשתמש בשני הדברים. בוועדה המייעצת השמעת דברים הבאים
 לחזק את הגישה שבאה לביטוי בחוברת "הכותל המערבי" ובחוברת של שר הדתות.
 עשיתי מה שחשבתי שעלי לעשות: יצאתי לעם והופעת בעיריות - ירושלים
 וחיפה - שבהן האגתי את תכניתי. לפי התגובות ראיתי לאן מועדות פני העם;
 התגובות תואמות את גישתי שלי. נתרשמתי שהעם מצפה לסוג זה של תגובות
 ליצורים שהזכרתי. ועובדה שעתונים שונים כמו "הצופה", "הארץ" ו"על המסמר"
 מצאו לנכון כך להתייחס לתכנית שהמברתי. אני יכול רק לבקש שתינתן לי,
 כאחד-העם, אפשרות להראות שהתכנית היא אלטרנטיבה שיש לה אותה זכות
 לעמוד לפני העם כמו לתכנית הראשונה. אינני יכול להסתפק בכך שיחזירו
 אותי לוועדה. כשהוועדה מציגה תכנית - מן הראוי שתציג גם את התכנית
 השנייה, שיהיה בה אתגר לתכניות אחרות.

ג. קורן:

כשהופעת בוועדת שמרון והם אמרו לך שהם
 מוכנים לשמוע אותך, האם אמרו לך שאינם
 מוטמנים לדון בתכנית שלך, או לא?

י. פרג:

אחרי שהתייחסתי לתכנית של האדריכל ספדי
 (לפי בקשת הוועדה), הם אמרו לי: עכשיו
 תציג מה שיש לך להציג. לאחר מכן אמר לי מרכז הוועדה: לצערנו הרב
 הוועדה הזאת פועלת לפי כתב מינוי שניתן לה, המכתיב לה סמכות להתייחס
 לתכנית של האדריכל ספדי בלבד. כתבתי אפוא לשר המשפטים ואמרתי: נראה
 לי שיש כאן משהו שלא צריך היה לקרות. שר המשפטים עיה לי: אתה טועה;
 הוועדה יכולה, אם היא רוצה, להתייחס לתכנית שלך ולהחליט אם היא עדיפה
 על זו של האדריכל ספדי. אבל אני מרגיש שלא כך הדבר. לי אישית הפדיע
 הדבר שמצד אחד קיבלתי מכתב מן הוועדה בו נאמר שאינם יכולים להתייחס
 לתכנית שלי, ומצד שני ענה לי השר כפי שענה. פניתי אפוא למגשר הסדינה
 וביקשתי שיטביר לי הוא מה המצב. והוא ענה לי שהוא מתייחס לזכרתי אחרי
 ביצוע ולא לפני ביצוע. ובמכתב שני: ראיתי שהופעת בפני הוועדה של מר
 שמרון ובפני הוועדה המייעצת. לכאורה, מבחינה פורמלית הדבר נכון. אבל
 השאלה איננה פורמלית אלא עניינית.

ב. טואב:

השאלה שעלינו להתייחס אליה היא אם ניתנה
 לך הזדמנות שווה להופיע בפני הוועדה.

טור שלא.

ד. טורן:

טור שהוא הופיע לפני הוועדה.

ב. מואב:

השאלה איננה אם הוא הופיע; השאלה היא
מה סמכותה של הוועדה.

ג. אליעד:

הוא הרי קיבל מכתב מסר המשפטים.

ב. מואב:

באיזו מידה אמנם שוכנעת שהוועדה רנה
בתכנית שלך כתכנית בפני עצמה, כשלוועדה

ג. אליעד:

יש סמכות לקבל אותה אפילו במקום תכניתו של
היסודית. כי לא די ששמעו אותך.

י. פרג:

למרות שהופעת לפני הוועדה המייעצת,

השאלה היא מה ניתן לי לעשות שם. הצגתי

את הרעיון עפ"י סקיצות, ללא אפשרות להציג את הנושא כפי שהצגתי אותו

כאן היום. הרגשתי הייתה לא רק שלא הייתי בעמדה שוויון, אלא הרגשתי אי-

שוויון מוחלט. נכון ששמעו אותי, אבל לא היה דיון ולא נשאלו שאלות שאיפשר

לי להסביר את גישתי. ואינני יכול להסתיר שאינני יכול להתייחס לוועדה

היא כאל ועדה שהעם יכול להפקיר בידיה תכנית כזאת.

הי"ר י. ארידור:

אני מודה לטר פרג. ללא קשר להערכת

התכנית, שעדיין אינני יודע אם ניכנס

לדיון מפורט בה או לא, ראוייה לציון עצם העובדה שאדם נקט יזמה והשקיע

זמן ועבודה רבים כל-כך בנושא. על כך מגיעה לו תודה. הזמנו אותך לכאן

כדי לשמוע את דעתך. בישיבה אחרת של הוועדה נחליט אם נתייחס עניינית

לתכניות השונות או לא.

א. יפה:

אני מבקש שיור הוועדה יחלק בין החברי

את שתי החוברות שהזכיר טר פרג: גם את

זו של משרד הדתות וגם את זו של משרד החינוך.

טר קסטון:

ח"כ כהנא שאל למה נאמר שהתכנית הזאת

הוכנה על דעת משרד הדתות. יש מכתב מפורש

של שר הדתות ואז, מר ורהפטיג, לשר המשפטים, האומר במפורש שהתכנית של

האדריכל ספדי לא רק שלא הייתה על דעתו של שר הדתות, אלא הייתה בפירוש

מנוגדת לדעתו. האישור לתכנית בוועדת השרים לירושלים בתקבל בזמן שמר

ורהפטיג כבר לא היה שר הדתות ומר רפאל עדיין לא היה שר הדתות. אילו

יודעה ועדת השרים שהתכנית היא בניגוד לעמדתו של שר הדתות - ייתכן שהייתה

שוקלת שוב.

נשאלה שאלה מדוע מינה לעצמו שר הדתות

ועדה יועצת. התכנית של האדריכל ספדי הוכנה ללא פרוגרמה. לגבי כל בית-

חולים שבונים - מודיעים לאדריכל מראש מה דורשים מאותו בית-חולים, ורק

אח"כ אפשר לשפוט את האדריכל אם ענה לדרישות או לא. כאן לא הייתה פרוגרמה

כזאת. רק בשלב מאוחר יותר אמרו: היו אי-אלה עקרונות פרוגרמטיים. זה

לא רציני. זה היה דרך אחד משוכפל, שגם בו לא היו שום הנחיות פרוגרמטיות

לדבר כזה צריך להוציא ספר עם פרוגרמה. משום כך מינה שר הדתות ועדת

מומחים, שאיננה שייכת לסקטור מסויים, אותם מומחים שהיו חסדים בוועדת

שמרון.

תעודת הפנים ואיכות הסביבה
6.7.76

מר קסוטו:

בוועדת המומחים שדיבר עליה
שר המשפטים לא היו מומחים לענייני הלכה. וכשפנינו שוב ושוב לשר
המשפטים ובקשנו לצרף איש הלכה, נאמר במפורש: הוא יצורף כיועץ, אבל
לא כחבר מלא. רק באוקטובר 1975, בסוף דיוני הוועדה, נשלח מכתב מינוי
אל הרב הדרי, אבל הוא טירב משום שזה היה כבר כאמור בסוף עבודתה של
הוועדה.

אבל אתם לא ויתרתם על הדרישה
לצירופו.

היו"ר י. ארידור:

מלכתחילה ביקשנו את צירופו.

מר קסוטו:

בכל עבודה גדולה שנעשית ע"י
משרד ממשלתי כלשהו מוזמן מכרז. ייתכן שכאן באמת אי-אפשר לפרסם מכרז
פומבי. אבל אפשר בהחלט להזמין 4-5 תכניות, מעין תחרות מצומצמת בין
מספר אדריכלים, אחרי שיקבלו פרוגרמה ברורה.

אם כך, למה ממשיך שר הדתות
להשתתף בוועדה שבה יושב-ראש
שר המשפטים?

היו"ר י. ארידור:

שר הדתות הסביר את עמדתו לשר
המשפטים במסגרת הוועדה. אני

מר קסוטו:

מניח שיש ביניהם דיונים על הנושא הזה.

לשאלה מי הזמין את התכנית:-
את החלטת הממשלה קרא שר

מר גוטמן:

המשפטים, ואמר שאת האינפורמציה מסר ראש העיר. שר הדתות קיבל על
עצמו פעמיים להיות שותף להזמנת התכנית: פעם אחת, כשהוזמנה התכנית,
היה מר ורהפטיג שר הדתות. אין חילוקי דעות על כך שהתכנית הוזמנה
ע"י עיריית ירושלים וע"י החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי. שר
הדתות היה אז חבר במועצת המנהלים של החברה לשיקום ופיתוח הרובע
היהודי, וזה בלבד כבר מחייב אותו. פעם שניה - עפ"י אינפורמציה
שמסר ראש העיר וי"ר מועצת המנהלים של החברה, הוזמנה נעשתה בתיאום
עם שר הדתות, וזה נכלל כקטע בהחלטת הממשלה מספטמבר 1974, ועד היום
לא באה שום דרישה לתקן קטע זה של החלטת הממשלה. מי שחשב אז שזה לא
על דעת שר הדתות יכול היה לפנות אז ולטעון שזה לא על דעת שר הדתות.

היתה פניה לשר המשפטים.

מר קסוטו:

נכון שעל הרעיון של הקמת
הוועדה דובר בתקופה שמפד'ל

מר גוטמן:

היתה מחוץ לקואליציה, ושר המשפטים היה גם שר הדתות. המינוי השמי של
הוועדה נעשה ע"י שר הדתות הנוכחי, לאחד שמפד'ל הצטרפה לקואליציה.
שר הדתות יכול היה אז לומר שזה לא נראה לו.

מה שנוגע למינוי של אישי הלכה

- הפרטים רשומים. בתחילה היתה הסכמה בין שרי המשפטים והדתות שזה יהיה
בתקן של מצורף ולא של מינוי. אח"כ התברר שאין זה מכובד במידה מספקת
להיות "מצורף" בלבד, ואז צירפו את האיש כחבר מלא, וגם זה היה בהסכמה

מר גוטמן:

בין שר המשפטים ושר הדתות, וגם זה ישנו בכתובים.

שני שלבים היו בהם יכול היה
מר פרג להופיע לפני הוועדה: ראשית - לטעון נגד תכנית ספדי. הציבור
הוזמן להעיר על התכנית, ויכול היה לשכנע את הוועדה שהיא איננה
טובה. שנית - הוא יכול היה להופיע לפני הוועדה ולטעון שיש לו תכנית
יותר טובה. אם הוועדה הייתה מוסמכת לקבל תכנית אחרת או לא - על כך
תשמעו מפי מר שטרון.

את ההתכתבות בין מר פרג לבין
שר המשפטים ניהלתי אני, ואינני זוכר שיש מסמך כלשהו של שר המשפטים
השומר בסתירה למדיניות הוועדה.

י. פרג:
אשמח להראות לך אותו אחרי
הישיבה.

מר גוטמן:

אכן, הייתה תלונה למבקר
המדינה בעניין זה, ואני הופעת
כמשיב מטעם המשרד, והסברתי את כל הטעון הסבר. ועד כמה שידוע לי -
ההסבר שלי נתקבל.

הינ'ר י. ארידור:

אם יש בידי מר פרג מכתב של
שר המשפטים המקנה לתכנית
שלו זכות שווה לזו של מר ספדי - אני מבקש שישלח תצלום שלו אלינו.

י. פרג:

הייתי מבקש שתברי ועדת הפנים
יקבלו את המסמך שפורסם ע"י
הוועדה המייעצת לעניין תכנון רחבת הכותל (ועדת שמדון) מ-30.6.75,
המציג לפני העם את התכנון ונאמר בו: "התכנון מתבסס בין היתר על
העקרונות הבאים...".

מר ליפל:

מזכירים כאן כל הזמן את שר
הדתות דאז, מר ורהפטיג. לנו
היתה שיהא אתו. הוא מכחיש את הדברים מכל וכל. נראה לי שכדאי שתזמינו
אותו אליכם ותשמעו גם אותו.

הינ'ר י. ארידור:

מי שקובע הוא שר הדתות והיום.

מר ליפל:

אני חבר הוועדה שמינה שר
הדתות והיום, שתייעץ לו אילו
הנחיות לתת לגבינו בוועדת שטרון. אחרי הדברים ששמעתי הבנתי כאילו
הבעיה כולה מתמקדת בסמכויות פורמליות בין מסדרי הדתות והמשפטים,
ועי"כ אנר עושים עוול לעניין. ועדת הקונצפציה שבמשרד הדתות מורכבת
ממוסחים גדולים בכל החומים, אנשי הלכה ורוח. היא עומדת להפנות
שאלון לשורה ארוכה של אנשי דת, רוח, חוקרים ואישי ציבור מכל השכבות,
בארץ ואולי גם בחו"ל, כדי לקבל תשובה קודם כל לשאלה מה אנחנו רוצים
שהיה בכוהל. אני מבקש מאד לא לראות את העניין כשאלה של "אנחנו"
ו"אתם". הצד הפורמלי נראה לי קטן מכדי לעסוק בו כל-כך הרבה.

ועדת הפנים ואיכות הסביבה
6.7.76

בישיבה הקדומה שודון בנושא זה
ישתתף באמור מר שימרון.

הי"ר י. ארידור:

2. הצעת לסדר היום

אני מבקש להעלות כאן שני
עניינים.

ב. מואב:

האחד - הועלתה כאן הצעה דחופה

בענין חרפי הרחצה. בענין זה הייתי מבקש לזרז את הדיון, כדי לסיים אותו עוד בעונת הרחצה הנוכחית.

שנית - אתמול נתפרסמה בעתונות

ידיעה כאילו סגן/ניצב נחמיאס עומד לעזוב את תפקידו. הדבר נוגע לישיבה של ועדת הפנים שעסקה בדמי-זרת, ומן העובדה שערויות מודיעיניות שהביא ס/נ נחמיאס לפני הוועדה שימשו בסיס לידיעות בעתונות מפי אחד מחברי הוועדה ומפי אדם אחר שאיננו חבר הוועדה. התפרסמה כזאת תמניע בעתיד מתן עקרויות כאלה בוועדה. עד היום דבר כאן ברצינות לגופם של דברים, וזו הפעם הראשונה שהיתה פגיעה חמורה בסודיות הדיונים שלנו. ואחרי כל זה אנחנו תוקפים את הממשלה על ההדלפות מישיבותיה. מה גם שלא ייתכן שקצין בכיר במשטרה ישלם את המחיר של הדלפה מועדת הפנים. זוהי פגיעה חמורה ביוקרתה של הוועדה, ואני מציע שהוועדה תקבל החלטה חד-משמעית להגנה את השימוש הבלתי נאות שנעשה באינפורמציה חסויה שהושמעה בוועדה, ולהביא החלטה זו לידיעת הממשלה, שר המשטרה והציבור. ע"כ אולי תימצע גם ההתפטרות של ס/נ נחמיאס, וגם פגיעה ביוקרת הוועדה. עכ"פ, אם יש בענין זה ויכוח - אני מציע שיקיים על כך דיון במליאת הוועדה.

בנושא זה הייתי מציע שודון
בנוכחותו של ח"כ קשת, שעזב

הי"ר י. ארידור:

בינתיים את הישיבה. אין ויכוח לגבי עמותנו בשאלת ההדלפות מודיעי
הוועדה.

מה שנוגע להתפטרותו של ס/נ ניצב

נחמיאס, אם העילה להתפטרות היא אמנם הדלפה מישיבת ועדת הפנים - ברור שאין הצדקה להתפטרות. זה לא צריך למנוע מסירת אינפורמציה לוועדה גם בעתיד.

אני מסכים לדבריו ח"כ מואב.
אני רק סבור שבנושא זה דרוש

ב. אליעזר:

דיון יסודי במליאת הוועדה, שאליה יוזמן גם ח"כ שחל. אני עצמי הייתי
סבור שישיבות הוועדה הן סגורות ואסור למסור בכלל מה שנאמר בהן.

השאלה מה מותר ומה אסור

הי"ר י. ארידור:

למסור מישיבות הוועדה מסורה

לשיקולו של כל חבר וחבר. הפרוטוקול עצמו בוודאי שלא יכול לשמש כמסמך. מכל מקום, אבדר את הענין עם ח"כ קשת, שהיה יו"ר הוועדה באותה ישיבה, ובהתאם לכך אחליט מה לעשות.